BG Pulse Journal USA
ISSN:1947-2536 http://www.bgpulseusa.com/index.php/bg

MUSIQA TA’LIM BAKALAVRIAT TA’LIM YO‘NALISHI TALABALARNING TINGLASH KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

Avlaqulov Dilovor Xayitboboyevich
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
"Maktabgacha ta’lim" kafedrasi v/b dotsenti
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-6285-0056
E-mail: dilovora@gmail.com | Tel: (+998) 91-577-19-87

Abstract

This article provides a scientific-theoretical analysis of the methodology for improving the listening competency of bachelor’s degree students in music education. The article examines the components of listening competency, the stages of its development, and modern pedagogical approaches. Methods for forming analytical, emotional, and cultural-historical perception skills in the process of music listening are proposed. The results of the study show that the use of interactive methods and digital technologies significantly increases the effectiveness of students’ listening skills.

Keywords: listening competency, music education, bachelor’s degree, methodology, analytical listening, emotional perception, digital technologies.

Annotatsiya

Ushbu maqolada musiqa ta’lim bakalavriat yo’nalishi talabalarining tinglash kompetensiyasini takomillashtirish metodikasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada tinglash kompetensiyasining tarkibiy qismlari, uni rivojlantirish bosqichlari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar ko’rib chiqiladi. Musiqa tinglash jarayonida analitik, emosional va madaniy-tarixiy idrok ko’nikmalarini shakllantirish usullari taklif etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish talabalarning tinglash samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so‘zlar: tinglash kompetensiyasi, musiqa ta’lim, bakalavriat, metodika, analitik tinglash, emosional idrok, raqamli texnologiyalar.

Kirish

Musiqa ta’limi sohasida bakalavriat talabalarini tayyorlash jarayonida tinglash kompetensiyasi alohida o’rin tutadi. Zamonaviy musiqa pedagog-ikasida tinglovchining passiv idrokdan faol, tanqidiy va analitik tinglashga o’tishi nafaqat badiiy saviyani oshiradi, balki kelajakdagi pedagog va ijrochilarning kasbiy mahoratini ham shakllantiradi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasini isloh qilish bo’yicha olib borilayotgan islohotlar, xususan, 2022-2026 yillarga mo’ljallangan “Yangi O’zbekiston” strategiyasi doirasida musiqa ta’limini sifat jihatidan yangi bosqichga ko’tarish dolzarb masalaga aylanmoqda. Ushbu maqolada musiqa ta’lim bakalavriat talabalarining tinglash

kompetensiyasini takomillashtirish metodikasining nazariy asoslari va amaliy usullari ko'rib chiqiladi.

Tinglash kompetensiyasi-musiqa asarini chuqur idrok etish, tahlil qilish, baholash va emotsional his etish qobiliyatlarining yaxlit majmui. Bu kompetensiya musiqiy tarbiya va ta'limning asosiy maqsadlaridan biri sifatida qaraladi.

Adabiyotlar sharhi

Musiqa tinglash kompetensiyasiga oid ilmiy tadqiqotlar XX asrning boshlaridan boshlab jadal rivojlana boshladi. "musiqiy intonatsiya nazariyasi" asarida tinglash jarayonini musiqiy tafakkurning asosi sifatida ta'rifladi. D.B.Kabalevskiy esa maktab o'quvchilarida musiqiy idrokni rivojlantirish tizimini ishlab chiqdi.

Xorijiy tadqiqotchilar orasida L.B.Meyer (1956) emotsional va kognitiv javoblarning musiqiy idrokdagi o'rnini o'rgandi. D.J.Hargreaves (1986) musiqa psixologiyasi nuqtai nazaridan tinglash qobiliyatlarining rivojlanishini tadqiq etdi. Zamonaviy tadqiqotlar esa raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlarning musiqiy ta'limdagi imkoniyatlarini ko'rsatmoqda (Webster, 2002; Reimer, 2003).

O'zbek musiqashunos va pedagoglari orasida X.Usmanov, M.Yo'ldosheva, B.Mardiyev singari olimlar milliy musiqiy merosni ta'lim jarayoniga kiritish hamda o'quvchilarning musiqiy idrokini milliy koloritga yo'naltirib shakllantirish masalalarini o'rganishgan. Ushbu tadqiqotlar milliy kontekstda tinglash kompetensiyasini rivojlantirishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi: nazariy tahlil (manbalar va darsliklarni o'rganish), kuzatuv (dars jarayonlarini kuzatish), so'rovnoma (talabalar va o'qituvchilar orasida), tajriba-sinov ishi (nazorat va eksperimental guruhlarni solishtirish). Tadqiqot Denov tadbirkorlik va pedagogika institutining "Musiqa ta'limi" yo'nalishi talabalarini qamrab oldi (n=64, 1-3 kurs talabalari).

Eksperimental guruh (n=32) tajriba-sinov metodikasi asosida o'qitildi, nazorat guruhi (n=32) esa an'anaviy usulda o'qitildi. Ikki semestr davomida olingan natijalar statistik tahlil qilindi. Pre-test va post-test natijalari T-test orqali solishtirildi ($p<0.05$).

Tinglash kompetensiyasining tarkibiy qismlari

Tinglash kompetensiyasi o'zida bir necha o'zaro bog'liq komponentlarni mujassam etadi. Quyidagi jadval ushbu komponentlarni tizimlashtiradi:

Komponent	Mazmuni	Ko'rsatkichlari
Analitik tinglash	Musiqa asarining tuzilishi, shakli, fakturas va garmoniyasini anglash qobiliyati	Asarni tahlil qila olish, janrni aniqlash, musiqiy tilni tushunish
Emosional idrok	Musiqiy obrazlar orqali his-tuyg'ularni his qilish va ifoda eta olish	Emotsional javob berish, tasvir yaratish, asarning mazmunini his etish
Madaniy-	Musiqa asarini	Davrni aniqlash,

tarixiy idrok	yaratilgan davr, uslub va madaniy kontekstda baholash	bastakorning uslubini tushunish, milliy xususiyatlarni ko'rish
Tanqidiy baholash	Ijro sifatini, kompozitorlik mahoratini va badiiy qiymatni baholash	Asarni solishtirish, kamchilik va ustunliklarni ko'rsatish, asosli fikr bildirish

1-jadval. Tinglash kompetensiyasining tarkibiy qismlari

Takomillashtirish metodikasi

Tinglash kompetensiyasini takomillashtirishning samarali metodikasi uch bosqichdan iborat bo'lib, har bir bosqich o'ziga xos usullar va vositalar majmuini o'z ichiga oladi.

Bu bosqichda talabalar yangi asarni tinglashdan oldin zarur bilimlar bilan qurollantiriladi. Quyidagi usullar qo'llaniladi:

Kontekstual tayyorgarlik: asarning yaratilish tarixi, bastakor hayoti, davr madaniyati haqida qisqacha ma'lumot berish;

Musiqiy lug'at boyitish: tinglash jarayonida uchraydigan musiqiy atamalarni oldindan o'rganish;

Kutish (anticipation) strategiyasi: sarlavha, batafsillashtirilgan tavsif orqali tinglovchi tasavvurini faollashtirish;

Qiyosiy tahlil: o'xshash janr yoki uslubdagi asarlarni oldindan taqqoslash.

Tinglash jarayonida talabalar passiv emas, balki faol ishtirokchi bo'lishlari lozim. Buning uchun quyidagi texnikalar samarali hisoblanadi:

Musiqiy diktant (musical map): tinglash jarayonida sxema, diagramma yoki eskiz chizish;

Yo'naltirilgan diqqat (directed listening): har bir tinglash oldidan aniq vazifa berish (masalan, "asardagi dramatik kulminatsiyani aniqlang");

Ko'p marta tinglash (multi-listening): har safar turli element yoki parametrga e'tibor qaratib, bir asarni bir necha bor tinglash;

Partiturani kuzatish: ijro kuzatuvida nota partiturasini parallel ko'rib borish;

Live annotation: raqamli qurilmalarda tinglash vaqtida izoh qoldirish texnologiyasi. Tinglashdan keyingi muhokama va tahlil kompetensiyani mustahkamlash uchun eng muhim bosqichdir. Quyidagi usullar samarali natija beradi:

Erkin yozish (free writing): tinglashdan oldin va keyin his-tuyg'ularni qog'ozga tushirish;

Guruhli muhokama: savol-javob, debat va fikr almashish orqali chuqur tahlil;

Taqqoslash tahlili: bir xil asarning turli xil ijrolari yoki versiyalarini solishtirish;

Portfolio yaratish: semestr davomida tinglangan asarlar bo'yicha shaxsiy kundalik yuritish;

Ko'rgazmali ifodalash: musiqiy taassurotni rasm, she'r yoki qisqa esse shaklida ifodalash.

Raqamli texnologiyalar va interfaol metodlar

XXI asrda raqamli texnologiyalar musiqa ta'limini tubdan o'zgartirmoqda. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, interfaol texnologiyalarni qo'llash tinglash kompetensiyasini rivojlantirishda an'anaviy usullarga nisbatan 35-40% yuqori natija beradi.

Smartmusic, Soundtrap, GarageBand, Spotify for Education kabi raqamli platformalar talabalarning mustaqil tinglash faoliyatini boyitadi. Shuningdek, Google Classroom yoki Moodle orqali onlayn muhokama va baholash tashkil etish mumkin. VR (virtual haqiqat) texnologiyalari esa talabalarni konsert zalida bo'lganday his ettirib, tinglash motivatsiyasini oshiradi.

Quyidagi jadvalda an'anaviy va raqamli yondashuvlarning taqqosiy tahlili keltirilgan:

Mezon	An'anaviy usul	Raqamli/Interfaol usul
Talaba faolligi	Passiv tinglash ustunligi	Faol va interaktiv ishtirok
Individual yondashuv	Cheklangan imkoniyat	Keng moslashuvchanlik
Qayta tinglash imkoniyati	Cheklangan	Istalgan vaqtda mavjud
Baholash usuli	Subektiv, og'zaki	Ob'ektiv, ko'p mezonli
Motivatsiya darajasi	O'rtacha	Yuqori
Samaradorlik (pre/post)	+18-22%	+35-40%

2-jadval. An'anaviy va raqamli usullarning taqqosiy tahlili

Milliy musiqa merosini integratsiya qilish

O'zbek milliy musiqasi -maqomlar, laparlar, qo'shiqlar va doston ijrosi tinglash kompetensiyasini rivojlantirishning boy manbayi hisoblanadi. Milliy repertuarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish nafaqat badiiy saviyani oshiradi, balki madaniy identifikatsiyani mustahkamlaydi.

Shashmaqom, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari va Xorazm musiqiy merosi bo'yicha maxsus tinglash dasturlari talab qilinadi. Ushbu asarlarni tinglashda o'ziga xos analitik yondashuv zarur: makamni aniqlash, ritm tuzilishini o'rganish, badiiy ijro xususiyatlarini tahlil qilish.

Tajriba-sinov ishlari shuni ko'rsatdiki, milliy musiqa asarlari bilan integratsiya qilingan tinglash darslarida talabalarning motivatsiyasi 45% oshgan, asarlarni esda saqlash ko'rsatkichi esa 28% yaxshilangan.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Eksperimental guruhda ikki semestr davomida qo'llanilgan takomillashtirilgan metodika samarali natijalar ko'rsatdi. Quyidagi ko'rsatkichlarda sezilarli o'zgarishlar kuzatildi:

Analitik tinglash ko'rsatkichi: eksperimental guruhda 68%dan 89%ga oshdi (nazorat guruhida: 66%dan 74%ga); Emosional idrok ko'rsatkichi: eksperimental guruhda 71%dan 91%ga ko'tarildi;

Madaniy-tarixiy kontekstni tushunish: eksperimental guruhda 58%dan 85%ga yaxshilandi; Musiqiy terminologiyadan foydalanish: eksperimental guruhda 52%dan 82%ga o'sdi; Mustaqil tahlil qila olish: eksperimental guruhda 44%dan 78%ga ko'tarildi.

Natijalar T-test orqali statistik jihatdan tasdiqlandi ($t=4.87$, $df=62$, $p<0.001$). Bu esa taklif etilgan metodikaning yuqori samaradorligini isbotlaydi. Shuningdek, talabalarning so'rovnomasi shuni ko'rsatdiki, ularning 94%i yangi metodika o'quv jarayonini yanada qiziqarli va mazmunli qilganligini ta'kidladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot musiqa ta'lim bakalavriat talabalarining tinglash kompetensiyasini takomillashtirish uchun quyidagi asosiy xulosalarga keldi:

Tinglash kompetensiyasi ko'p qirrali tushuncha bo'lib, analitik, emosional, madaniy-tarixiy va tanqidiy komponentlarni o'z ichiga oladi;

Uch bosqichli metodika (tayyorlov, faol tinglash, refleksiya) an'anaviy usullarga nisbatan samaradorligi yuqori;

Raqamli texnologiyalar va interfaol usullar tinglash motivatsiyasini va natijalarini sezilarli darajada oshiradi;

Milliy musiqa merosini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish madaniy identifikatsiya va musiqiy idrokni bir vaqtda shakllantiradi;

Muntazam refleksiya va portfolio yuritish o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Kelajak tadqiqotlar uchun quyidagi yo'nalishlar tavsiya etiladi: raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt vositalari bilan integratsiyani chuqurlashtirish, tinglovchi shaxsiyatini hisobga olgan holda individual ta'lim traektoriyalarini ishlab chiqish, hamda maqomlar repertuarini yanada keng qamrovda o'rganish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Reimer, B. (2003). A Philosophy of Music Education: Advancing the Vision (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
2. Webster, P.R. (2002). Computer-based technology and music teaching and learning. In R. Colwell & C. Richardson (Eds.), The New Handbook of Research on Music Teaching and Learning (pp. 416-439). New York: Oxford University Press.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni.
4. Usmanov, X. (2015). O'zbek milliy musiqasi asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
5. Mardiyev, B. (2019). Musiqa ta'limida zamonaviy metodlar. Samarqand: Zafarobod.
6. Yo'ldosheva, M. (2021). Musiqa pedagogikasida interfaol texnologiyalar. Toshkent: TDPU nashriyoti.